

KÖRNYEZET ÉS EGÉSZSÉG

Hazánk több mint húszmillió lakosságának 60 százaléka 2562 községben, illetve 13 149 faluban él, így a falusi környezet változásainak egészségügyi hatása nem különböz az ország általános egészségügyi színvonala tekintetében.

A szocialista nagyüzemi mezőgazdasági termelés kialakulása, a megváltozott tulajdonviszonyok megteremtették a lehetőséget arra, hogy a lakótelepülésen kívül kialakított korszerű gazdasági központok felépítésekor és a lakótelepülés továbbfejlesztésekor tekintettel legyenek a települések egész lakosságára, és megkezdjék a falvak korszerű rendezését. Hazánkban eddig 1430 község, ezen belül 4110 falu rendezési tervét készítették el az építések.

A falurendezéssel kapcsolatos egészségügyi kérdéseket a múlt év júliusában Bukarestben vitatták meg országos értekezleten a településegészségtan szakértői és a falutervezők. Megállapították, hogy a falurendezés megteremti a város és a falu közötti lényeges különbségek megszüntetésének reális lehetőségeit. A településegészségügyi vonatkozású különbségek között elsősorban a munkában és a munkakörülményekben mutató eltéréseket kell megemlíteni. A városi munkahely és a lakótelep nincs szerves kapcsolatban, bár a lakónegyedek szomszédságába telepített üzemek rontják a település környezetegészségügyi viszonyait. A városban lakó dolgozó számára a lakónegyed elsősorban a pihenés, felfrissülés és szórakozás helye. A városban dolgozó falusi viszont munkaidejének letelte után a kisebb-nagyobb távolságra levő lakóhelyére tér vissza, így kevésbé részesül a városi életkörülmények kedvezményeiből, és kénytelen elszenvedni az utazás fáradalmait.

A mezőgazdasági dolgozó számára a lakótelepülés és a sokszor változó munkahelyek távolsága gyakran igen jelentős, a közlekedés ritkán kielégítő. Az egynapi termelőmunkához szükséges terület nagy, és a gépesítés fokozásával még növekedik. A munkaidőt a termelés érdekei és az időjárási viszonyok szabják meg. A mezőgazdasági dolgozók — éppen munkájuk jellege miatt — nincsenek és nem is lehetnek megvédve az időjárás viszontagságaitól. A dolgozó paraszt számára a lakóház, a gazdasági épületek és környékük a pihenésen kívül a termelést is szolgálják. Ezek a különbségek óvatosságra intenek a lakótelepülések kialakítása és rendezése során, ha az egészségvédelem szempontjait is figyelembe kívánjuk részesíteni.

A város és falu közötti második lényeges különbség a közművesítés mértékében és színvonalában mutatkozik meg. A város és falu évszázados különválása éppen a civilizáció ilyen szerű vívmányainak hozzáférhetőségében mutatkozik meg legszembetűnőbben ma is.

A különbségek harmadik csoportjába sorolhatók a lakosság kulturális és mindennapi életszükségleteinek kielégítésére szolgáló intézmények hálózatában és azok színvonalában mutatkozó jelentős eltérések.

Románia települési viszonyai, a települések szerkezete és jellegzetességei általánosan ismertek. A felszabadulás előtt mindössze 483 faluban volt villany, 13 községben vezetékcsatlakozás és csak néhány községben csatornázás. Falusi bölcsőde nem volt, az óvodák befogadóképessége a minimális igényeket sem elégítette ki, az

iskolák száma és állapota rendkívül kedvezőtlenül alakult. Falusi közfürdő, strand vagy sportpálya csak mutatóban akadt. A falusi házak több mint 70 százaléka fából és agyagból épült, mindössze 24,4 százalékanak udvarában állt ivóvizet szolgáltató kút, 29,3 százalékában pedig még árnyékszék sem volt.

A szocializmus építése során elért eredményeink jelzik a további fejlődés távlatát. 1969-ben már több száz községben működött ivóvízvezeték-hálózat vagy törpevízmű. A falusi vízvezeték-hálózat hossza meghaladta a 600 km-t, több mint 10 000 faluba vezették be a villanyt. Még nagy azonban a lemaradás a csatornázás terén, nem kielégítő a falusi szemét és hulladék gyűjtése, eltávolítása, a közterületek tisztántartása, a csapadékvizek elvezetése.

1965—70 között 260 000 ház épült falun. Az építkezéseknél a jó títustervek elle nére is általában a falusi kőművesek elképzelései érvényesülnek, de az új lakótelepülések kialakításakor sem járnak el mindig körültekintő gondossággal.

A falurendezés egészségügyi problémái

Falun a higiéniai problémák többsége a lakótelepülés és a termelési övezet kapcsolatában jelentkezik. A községfejlesztés alapvető egészségügyi követelménye a lakótelepülés és a termelési létesítmények szétválasztása, vagyis a mezőgazdasági üzemek megfelelő elhelyezése. A lakótelepülést és az üzemi épületeket külön kell választani, hogy megvédjük a lakótelepülést a gazdaság központjából származó ártalmaktól (por, bűz, légyinvázió, zaj), valamint az állatokról az emberekre terjedő fertőző betegségektől. Másfelől viszont a termények, különösen a nyersen fogyasztásra kerülő állati eleség tisztaságát kell védeni a lakótelepülésekről eredő szennyeződésektől. A távolság, illetve az az idő- és fáradságtöbblet, amely a gazdasági épületek megközelítéséhez szükséges, jóval kevesebb, mint az az előny, amelyet az egészség védelmében nyerünk.

A nagyüzemi mezőgazdasági termelésben egyre növekszik az árutermelés, főleg az élelmiszerek, ezen belül a nyersen is fogyasztható gyümölcsök és zöldségek mennyisége. Begyűjtésük, esetleg feldolgozásuk vagy tartósításuk, tárolásuk tiszta környezetben kell hogy történjék; ez alapvető követelmény, így óvhatjuk meg az élelmiszereket a fertőzéstől.

A gazdasági épületek megfelelő elhelyezése biztosíthatja a talajfelszín tisztaságát is. Sajnos, egyes helyeken a piszkos, trágyás udvarok talaján át néhány év leforgása alatt olyan mértékben szennyeződik a kutak vize, hogy fogyasztásra alkalmatlanná, esetleg veszélyessé is válik. Az Állami Egészségügyi Felügyelőség meggyőző adatokkal bizonyítja ezt, és kimutatja, hogy az 1000 méteres védőövezet sem mindig elegendő a talajvíz védelmére.

Nem részszől még kellő figyelemben az ember elemi higiéniai szükségleteinek kielégítésére szolgáló létesítmények megfelelő kialakítása sem. A gazdasági épületekben dolgozók ivóvizének biztosítása helyenként csak állatitató csapok felhasználásával oldható meg. Még a legmodernebbnek tartott istálló mellett is csak ritkán létesítenek az emberek étkezésére, tisztálkodására, öltözködésére alkalmas helyiségeket. Megfelelő árnyékszék építését néha csak az Állami Egészségügyi Felügyelőség ismételt büntető eljárása nyomán lehet elérni. Pedig ezek az „apróságok“ nem a higiénia szakembereinek túlzott kívánságai, hanem az emberről történő gondoskodás megnyilvánulásai, s egyben az építészeti szabályrendeletekben foglalt kötelező előírások.

A termelési övezetben jelentős környezetszennyeződést okoz a szállítás pora, a gépjárművek kipufogógáza, a műhelyek kibocsátotta füst és por, a zaj, az istállókból

es trágyadombokról származó bűz és rothadási gáz. Az állattenyésztési részlegesen járványveszélyt jelentenek az állatokról emberre terjedő betegségek, például a brucellózis, leptospirozis, a gümőkór és a lépfene kórokozói, valamint a bőrgomba. A hízalldák szennyvizei súlyosan károsítják a befogadó folyók vizét. Veszélyes mérgezési balesetet okozott már eddig is a növényvédőszeres nem megfelelő tárolása. Az állattenyésztéssel együtt járó légyinvázió jóval túlterjed a termelési övezet határán. Hazai kísérletek kimutatták, hogy az izotóppal jelzett legyek még 3 km-re is elkalandoznak a szennygócoktól, magukkal hurcolva esetleg betegségek kórokozóit.

E megállapítások szükségessé teszik, hogy a termelési övezeten belül is tisztelben tartsanak bizonyos rendezési elveket. Így például az állattenyésztési létesítményeket kell a lakóövezettől legtávolabbra elhelyezni.

A termelési övezet elválasztását a lakóövezettől egészségügyi védősávok közbeiktatásával oldják meg. A védősávok szélessége sokszor vita tárgya, mert gazdasági érdekből minél kisebb területet iparkodnak erre a célra szánni. Az egészségügyi szabályok 100—300 m sáv szélességet írnak elő a helyi viszonyoktól függően. A védősáv parkosítása, illetve dús lombosított fákkal történő beültetése elengedhetetlen.

A lakóövezet fejlesztésekor a higiénia szakemberei egyetértenek a tervezőkkel abban, hogy a városias elemekből egyre többet kell falun is felépíteni, figyelembe véve a gazdasági érdekeket; a szervezet és a környezet kölcsönhatására alapozva a kertés lakóház rendszerű építkezést tartják a leghelyesebbnek. A beépített terület így 5—6 százalékát alkotja a falu összterületének és 20—25 főnyi lakósűrűséget biztosít hektáronként. Az utóbbi évek falusi lakásépítkezéseit tanulmányozva, a higiéniai viszonyok lényeges javulását tapasztalhatjuk, különösen az építőanyagok, a nedvességszigetelés, az ablakfelület- és lakóterület-növelés, valamint a lakósűrűség csökkentése tekintetében. Érdekes jelenség, hogy ez a javulás főleg a városba ingázó dolgozók új házaiban észlelhető. Sok esetben már külön helyiséget jelölnek ki a fürdőszoba számára még akkor is, ha nincs vízvezeték. A háromszobás házak aránya egyes fejlettebb vidékeken meghaladja az 50 százalékot, s lényegesen növeli a „szociális komfortot“, amit az egy szobára jutó lakók számával fejezünk ki.

A laza beépítés lehetővé teszi a napfény jobb behatolását, az átszellőzést és a háztáji gazdasági létesítményeinek (istálló, tyúkól, trágyagödör, árnyékszék) megfelelő elhelyezését. Fontos kérdés a házhelyek kijelölése. Ha a telekhatárt a csapadékvíz-levezető csatornák széléig jelölik ki, és ide építik a kerítést, a gyalogosforgalmat visszaterelik a főforgalmi útra, ami veszélyekkel jár. Ahol a lakóházakat legalább 5 méterrel beljebb építik a telekhatártól, marad hely a házak előtt védősáv és járda építésére. A nagyforgalmú országutak mentén már sok faluban építettek járdát a gyalogjárók számára, s ez csökkentette a gyalogosokat fenyegető balesetek számát. A nagyforgalmú utak rendezésében jelentős javulás tapasztalható az utóbbi években, a falusi mellékutak állapota azonban még nem kielégítő. Teherbírásuk gyér szekérforgalomnak felel meg, de mivel egyre fokozódik a traktorforgalom, az utcák kellő gondozás híján tönkremennek. A nagymértékű porképződés, a pihenést zavaró zaj és bűz egészségkárosodásokat is előidézhet. Jelenleg az a törekvés, hogy a falu főforgalmi útjait a lakóövezeten kívül vezessék, ezzel is védve a település csendjét, tisztaságát.

Kézművesítés

A falvak villamosításának egészségügyi jelentőségét jelzi a lakások és középületek megvilágításának ugrásszerű javulása. A kivilágított falusi utcákon és tereken kevesebb a közlekedési baleset. A háztartási kisgépek a kézi munkák jobb és köny-

nyebb elvégzésében segítenek, a villamos hűtőszekrény csökkenti az élelmiszer okozta fertőzések számát.

A lakosság higiéniai igényeinek ellátása elsősorban az egészséges vízellátás függvénye. A falusi lakosság egyre inkább igényli a tisztasági fürdőt, sőt már szóba kerül a falusi mosodák kérdése is. Általános vélemény, hogy a falu középületei között rangos helyet foglalhatna el egy olyan épület, amelyben fürdő, mosoda és ruhajavító műhely kapna helyet.

Ha az ivóvízellátásban eredményekről számolhatunk is be az utóbbi években, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a falusi lakosság több mint 90 százaléka még a magánkutak bizonytalan minőségű vizére van utalva. A magas salétromtartalmú vizek okozzák a falun még gyakran előforduló csecsemőkori methemoglobiniémiát. Bár a törpevízművek száma az utóbbi években lényegesen emelkedett, a közműves vízellátásban részesülő falusi lakosság aránya még 10 százaléknál kisebb. A vízépítő szakemberek véleménye szerint meg kell keresni az adott helyen gazdaságosan kitermelhető, legjobb minőségű vizet, és azt elegendő mennyiségben az egész falusi lakosság számára könnyen hozzáférhetővé kell tenni. Ezen a téren azonban a következő hibák tapasztalhatók:

- a) a felhasználásra kerülő víz minősége sokszor eltér a próbafúrásokkal nyert és véleményezett vízmintákétól;
- b) nem alakítják ki a törvényesen előírt egészségügyi vízvédőterületet;
- c) a berendezés kivitelezésekor nem tartják be az előírt egészségügyi szabályokat;
- d) a megépített vízellátó berendezések üzemeltetése nem szakszerű;
- e) a vezetékes vízellátás kiterjedésével párhuzamosan nem gondoskodik a keletkezett szennyvizek elvezetéséről és ártalmatlanításáról.

A vezetékes ivóvíz biztosítása a lakosság vízellátásának legjobb módszere minden szempontból, és a törpevízmű — fogyatékoságai ellenére is — jelentős haladás bármilyen közkutas rendszerrel szemben. Célszerű lenne, ha a jövőben épülő mezőgazdasági üzemek és a lakótelepülések vízellátását közösen oldanák meg. Továbbá hasznos lenne felülvizsgálni a falvak közelébe telepített mezőgazdasági vagy egyéb üzemek vízellátását abból a szempontból, hogy a jelenlegi berendezések jobb kihasználásával miképpen lehetne a lakótelepülést vagy annak egy részét is vízzel ellátni. A falusi vízművek fejlesztése a törpevízművektől a nagyobb berendezések felé halad, ami lehetőséget teremt a hálózat kiterjesztésére és a házi bekötések megsokszorozására. A törpevízmű vezetékai mentén a közkifolyókat jelenleg 100 méterenként vagy még kisebb távolságokra telepítik. Tudjuk jól, hogy a vízfogyasztás mértéke fordított arányban áll a beszerzési távolsággal, és a jelenlegi adatok ismeretében az egy főre eső vízfogyasztás emelése elsőrendű higiéniai érdek. A falusi közművesítés fő célkitűzése: az iskola, diákotthon, bölcsőde, napközi, óvoda, orvosi rendelő, szülőotthon, fektető, gyógyszertár, vendéglő, cukrászda, közös szállások vezetékes vízellátásának biztosítása; e nélkül higiénikus működésük elképzelhetetlen.

Jelenleg még nem lehet sürgős feladatként kitűzni a falusi csatornázás megoldását, viszont a keletkezett szennyvizek nem megfelelő ártalmatlanítása súlyos járványügyi veszély. Ezért jelentős műszaki és higiéniai feladat az egy épület vagy épülethozort szennyvizének tisztítása és elhelyezése; e kérdés megoldására már készültek kis befogadóképességű oldómedencék. Itt szólnunk a pocsolnyák és csapadékvizek, valamint a nagy hízaladék szennyvizének elvezetéséről, a falurendezési tervek készítésekor e kérdés megoldása elsőrendű feladat. Súlyos és megoldatlan probléma a szemét, hulladék, trágya gyűjtése, tárolása, elszállítása. A falusi köztisztasági szolgálatok felállítása és működtetése közegészségügyi szempontból igen

fontos, de el kell kerülni, hogy a könnyebb rakodás nevében a trágyát vagy szemetet a kerítések mellett, nyílt utcán gyűjtsék és tárolják hónapokon át.

Csak a vízellátás, a szennyvíz- és személtávolítás megjavításával párhuzamosan lehet szó a többi létesítmény higiéniai színvonalának emeléséről. A falusi étel-miszerellátásban még hosszú ideig nagy jelentőségű marad a piac; pormentesítése és vízellátása ugyanolyan fontos, mint az árusító asztalok felállítása és rendszeres tisztántartása. A közéletmezési intézmények (vendéglők, cukrászdák) higiéniajának alapvető feltétele a folyamatos vízellátás és a megfelelő szennyvíz-elvezetés.

A falusi zöldövezetek szerepe talán a por elleni védekezésben a legnyilvánvalóbb. Sokat javíthatna a jelenlegi helyzeten, ha az egyre növekvő gépjárműforgalom miatt nemcsak a járdaszegélyeket ültetnék be dúslombú fákkal, hanem a nagyobb forgalmú utak szegélyét is élőszóvennyel választanák el. A zöldövezetek között gyakran hiányzik a gyermekjátszóter. A gyümölcsfák ültetése a zöldövezetek számára kijelölt területeken egyrészt javítaná a falu mikroklímáját, másrészt hozzájárulhat a falu gyümölcsellátásához, a vitaminszükségletek jobb kielégítéséhez.

A falusi iskolák és gyermekintézmények egészségügyi viszonyainak javítása sem kerülheti el figyelmünket. Bölcsődéknél a 700—800 m, óvodáknál az 1000 m a higiéniai szempontból helyes megközelítési távolság felső határa, tehát ezeket az intézményeket, főleg nagyobb községekben, megosztottan kell a lakótelepülésen belül elhelyezni, mégpedig a legegészségesebb területeken. Nem elég csak az egy-egy gyermekre szükséges alapterület és légtér biztosítása, arról is gondoskodni kell, hogy az egészségügyi létesítményeket (étkező, öltöző, mosdó, zuhanyozó, fürdő, árnyékszék) ne csak a gyerekek létszámához, hanem korához is méretezzék. Gondot okoz a gyermekintézmények számára kijelölendő telek megfelelő nagysága, hogy elkeríthető játszótereket lehessen létesíteni.

Az utóbbi évtizedben felépített ipari üzemeket megfelelő távolságra helyezték el ugyan a városi lakóterületektől, de a védőövezet kijelölésekor egy-két esetben nem vették eléggé figyelembe a szomszédos falusi települések levegőjének védelmét. Egyes falvak szomszédságában olyan ipari üzemek találhatók, amelyeknek kibocsátott gáza, pora a falvak területén csapódik le. Több új cementgyár egyes körzetekben porlerakódást is okoz a szomszédos községekben. A széntüzelésű hőerőművek környékén található falvak levegőjében a széndioxid és a korom koncentrációja magas lehet. A színesfémeket feldolgozó üzemek és a kénsavgyárak körül elterülő falvakban is 1—2 km távolságra megjelentek a szennyezőanyagok a levegőben. A levegőszennyeződés káros hatása a növényzetre nem elhanyagolható mezőgazdasági veszteségeket és termés kiesést okoz. Ilyen falvakban a felszíni beszivárgások következtében a talajvíz is nem kívánatos alkatelemeket tartalmaz. Ezek a megállapítások szükségessé teszik, hogy a falurendezéssel foglalkozó építésszek több figyelmet fordítsanak a falusi környezet egészségvédelmére. A városok rendezési terveinek kidolgozásakor az ipari övezetek kijelölését és az üzemtelepítést a szomszédos falvak jogos egészségvédelmének figyelembevételével oldják meg.

A falvak fejlesztésének kérdése annyira sokrétű, hogy csak a közigazdászok, mezőgazdászok, építésszek, higiéniai szakértők és szociológusok szempontjainak egyeztetésén alapuló közös munkával oldható meg. A higiénia felelős tényezői figyelembe veszik, hogy az egészségügy alakulása az életszínvonal fejlődésének szerves része. Törekvésük az, hogy a falusi ember életszínvonalának javulása maga után vonja a falusi egészségügy. állandó javulását. Mindezek szerint megalapozott az a törekvés, hogy a szocialista falvakban kényelmes lakóházakat, korszerű egészségügyi és kulturális intézményeket építsenek, és széles körben közművesítsék a falusi lakótelepülést.